

cial dezvoltate, sînt confruntate cu o scădere accentuată a fertilității. Cît privește mortalitatea generală și cea infantilă, nivelul ei este foarte ridicat în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare. Migrația internațională, în special din ultimii ani, are o serie de aspecte profund negative pentru imigranții din țările în curs de dezvoltare. Raportul lui R. M. Salas vorbește de necesitatea elaborării unui cod internațional care să reglementeze protecția, tratamentul și securitatea muncitorilor internaționali. Nu mai puțin importantă este problema raportului dintre populație și alimentație, a dezechilibrelor existente în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, așa cum a arătat, în repetate rînduri, Organizația pentru alimentație și agricultură (F.A.O.).

Ca țară care a găzduit prima Conferință mondială a populației și care promovează o politică demografică activă, România acordă o mare importanță viitoarei Conferințe din Mexic, problematicii ei și găsirii de soluții adecvate. Demografia din România își intensifică eforturile științifice în analiza și expli-

Viitorul Social

Ianuarie-februarie 1984, anul LXXVII

MODEL DEMOGRAFIC NAȚIONAL ȘI SUBMODELE REGIONALE

Vladimir Trebici

Evoluția fenomenelor demografice din România în ultimele trei decenii și jumătate a pus în evidență cîteva tendințe care, într-o formulare succintă, pot fi definite astfel: scăderea mortalității generale și, respectiv, creșterea duratei medii de viață, de la aproximativ 42 ani la 70 ani, scăderea de peste șase ori a mortalității infantile, scăderea natalității, ca tendință de lungă durată, schimbarea structurii pe vîrste a populației, în sensul îmbătrînirii demografice a acesteia, o nupțialitate relativ ridicată în decursul întregii perioade amintite. Dacă asociem proceselor demografice și pe cele economice și sociale, populația României

a cunoscut schimbări calitative: stocul ei de învățămînt a crescut și tematic, structura profesională și economică s-a modernizat și s-a perfecționat, structura socială a cunoscut transformări radicale, repartiții populației pe teritoriul țării a fost modificată, oferind astăzi o nouă configurație, urbanizarea s-a desfășurat într-un ritm rapid.

Procesele demografice nu pot fi înțelese decît dacă sînt corelate cu schimbările sociale și economice pe care le-a cunoscut țara în acest interval de timp, deși legăturile cauzale nu pot fi lesne identificate.

Datele statistice obținute la cele patru recensăminte ale populației (1948, 1956, 1966 și 1977) ca și cele furnizate de statistica demografică curentă, precum și studiile ce s-au publicat, de-a lungul anilor, evidențiază cu claritate tendințele amintite.

În ultimii ani în evoluția fenomenelor demografice au apărut unele simptome care se cer studiate mai aprofundat și, desigur, nu numai cu mijloacele clasice ale demografiei. Este vorba, în primul rînd, de scăderea accentuată a natalității: continuarea acestei tendințe în anii următori poate să genereze consecințe dintre cele mai nefavorabile pentru viitorul națiunii noastre. La 1 ianuarie 1983 numărul populației României era de 22 527 235 locuitori, creșterea față de 1 ianuarie 1982 a fost 102 989 locuitori¹. Transformată în procente, rata de creștere a fost de 0,5% (mai exact 0,46%), mai redusă decît în anii 1962—1966, perioadă de scădere rapidă a natalității. Creșterea totală se compune — după cum bine se știe — din creșterea naturală (excedentul natural) și soldul migrației externe. Or, excedentul natural, în 1982 a fost de 5,3‰, sau 0,53%, de asemenea mai mic decît în perioada 1962—1966 (6,0‰ sau 0,6% în 1965). Prin urmare, actualele tendințe ale natalității și excedentului natural amintesc pe cele din perioada 1962—1966. Desigur, există și unele deosebiri între cele două perioade, după cum se vede din tabelul 1.

Condițiile fertilității populației feminine din anii 1965—1966 nu mai asigurau în perspectivă înlocuirea generațiilor sau reproducerea simplă³. Deși în anul 1982 înlocuirea generațiilor este încă asigurată (generația fiică ar fi cu 0,7% mai mare ca generația mamă), este ușor de prevăzut că scăderea în continuare a fertilității va face ca foarte curînd să nu se mai poată realiza reproducerea simplă a populației, ceea ce înseamnă începutul procesului de scădere a numărului absolut al populației.

Problema scăderii natalității și a sporului natural a fost examinată de Comitetul Politic Executiv în ședința din 26 aprilie 1983, indicîndu-se o serie de măsuri. Consfătuirea pe țară cu cadrele din domeniul sanitar din luna septembrie 1983 a dezbătut pe larg problema și a elaborat un

¹ „Știința” din 27 aprilie 1983.

² Pentru calculul ratei nete de reproducere s-au folosit funcțiile de supraviețuire din tabela de mortalitate 1981—1982 întocmită de V. Ghețau (feminin: 72,51 ani; masculin: 66,82 ani). A se vedea mai detaliat: V. Ghețau, *Evoluții recente ale duratei medii de viață în România*, în: „Viitorul Social”, nr. 6, 1983.

³ Pentru aceasta, ținînd seama de nivelul mortalității din România, un cuplu ar trebui să aibă 2,14 copii sau o rată brută de reproducere de 1,05 (fiice), ceea ce corespunde unei rate nete de reproducere de 1 (înlocuirea exactă a generației mamă de către generația fiică).

program de măsuri cu caracter medical menit să contribuie la redresarea natalității⁴.

În această situație studierea aprofundată a cauzelor care au determinat scăderea fertilității și, mai general, a cauzelor fenomenelor demografice, devine o condiție *sine qua non* pentru fundamentarea deciziilor

Tabelul 1

Indici	1965—1966	1982	1982 față de 1965/66
1 Rata creșterii totale (‰)	0,60	0,46	- 0,14
2 Rata excedentului natural (‰)	6,0	5,3	- 0,7
3 Rata natalității (‰)	14,4	15,3	+ 0,9
4 Rata mortalității (‰)	8,4	10,0	+ 1,6
5 Rata mortalității infantile (‰)	45,0	28,0	- 17,0
6 Durata medie a vieții (ani)	68,5	70,0	+ 1,5
7 Rata totală a fertilității (număr de copii)	1,90	2,17	+ 0,27
8 Rata brută de reproducere (număr de fiice) *	0,92	1,053	+ 0,133
9 Rata netă de reproducere (număr fiice) **	0,86	1,007	+ 0,147

* Număr de fiice pe care l-ar lăsa în urma ei o femeie în cursul perioadei sale fertile (15—49 ani), fără să se ia în calcul efectul mortalității.

** Numărul de fiice, ținând seama și de efectul mortalității.

politice. Trebuie să recunoaștem că demografia românească, cu toate realizările sale, nu a răspuns în întregime misiunii sale, nu a dat studiile care să pună în lumină mecanismul producerii fenomenelor demografice și, în primul rînd, a natalității. Pe de altă parte, nici alte științe care se ocupă cu studiul populației, din diferite unghiuri de vedere, nu și-au dat contribuția așteptată. Este, așadar, momentul ca studiul fenomenelor demografice, al cauzelor acestora, ca și al consecințelor pe care le generează, să fie intensificat, într-un spirit interdisciplinar, cu priorități bine gândite. În acest sens, ni se pare absolut necesară implicarea într-o mai mare măsură a unor științe precum etnografia, antropologia culturală, psihologia socială și sociologia, intensificarea studiilor de demografie istorică. Abordarea modelului demografic, ca model cultural, ca și a submodelelor diferențiate după caracteristici esențiale (mediu urban și rural, provincii istorice, categorii sociale, naționalități etc.) ar fi — după părerea noastră — un prim pas. Subliniem importanța etnografiei și antropologiei culturale cu argumentul simplu că pentru o populație care mai este rurală în proporție de 50% (în urmă cu 30—40 de ani era rurală în proporție de 80%), identificarea modelului demografic de origine țărănească este esențială atât pentru explicarea fenomenelor demografice actuale cit și pentru unele estimații cu caracter prospectiv.

Se întilnește uneori în studiile de demografie și sociologie a populației afirmația că în ultimele decenii s-a modificat comportamentul demogra-

⁴ „România Liberă” din 29 septembrie 1983.

fic al populației sub influența unui număr mare de factori — insuficient studiați — și că această schimbare s-a produs într-un ritm neobișnuit de rapid. Aceasta este, de altfel, o particularitate a tranziției demografice din România⁵. Ce este însă acest comportament demografic și în ce măsură se poate vorbi de existența unor modele (în sensul de „pattern”) și submodele demografice? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie reexaminată noțiunea de model cultural. Aceasta, la rindu-i, implică și noțiunile de status și rol. În accepția cea mai generală, comportamentul reprezintă totalitatea faptelor, actelor, reacțiilor — motorii, verbale, afective — prin care o persoană răspunde solicitărilor de ordin fizic sau social al lumii externe, fiind o categorie a psihologiei sociale⁶. Comportamentul exprimă o realitate psihologică dependentă simultan de lumea externă și de lumea internă. Prezența și influența socialului se concretizează, la nivelul comportamentului uman, în status-ul și rolul persoanei. Comportamentul poate fi: profesional, prin care persoana se obiectivează în cadrul relațiilor de muncă; economic, prin care persoana se raportează, în calitate de consumator, la bunurile materiale din societate; cultural, prin care se raportează la valorile spirituale din societate; el este și comportament politic, moral etc. Este deci permisă și recunoașterea comportamentului demografic de care ne vom ocupa mai detaliat. Studiul sistematic al relațiilor dintre individ, societate și cultură este de domeniul psihologiei, sociologiei și antropologiei, într-o sinteză interdisciplinară care permite analiza mecanismelor, tendințelor și comportamentului uman (știința comportamentului uman).

Modelul cultural — după definiția lui R. Linton⁷ — este un consens în comportament și în opinie, iar cultura ca ansamblu, este un agregat mai mult sau mai puțin organizat de asemenea modele. În fond, — spune R. Linton — „cultura este modul de viață al societății” făcând totodată distincție între un model cultural real și unul construit. După același autor, „o cultură reală constă din suma totală a comportamentelor membrilor unei societăți, în măsura în care aceste comportamente sînt învățate și împărtășite. Un model cultural real reprezintă un domeniu limitat de comportamente, înăuntrul căruia se integrează, în mod normal, răspunsurile membrilor societății la o anumită situație”⁸. Geneza unui comportament ca și a unui model cultural datorează mai mult factorilor socio-culturali decît celor fizici. Să mai amintim că modelele culturale variază pe grupuri sociale și devin agregate la nivel macrosocial prin mecanisme specifice.

Comportamentul demografic și modelul demografic intră și ele în paradigma generală a modelului cultural. La o privire generală, un comportament demografic reprezintă totalitatea actelor și reacțiilor prin

⁵ Mai pe larg: V. Trebici, *La transition démographique dans les pays de l'Europe de l'Est: le cas de la Roumanie*. Societă Italiană de Economia, Demografia e Statistica, Nuova Serie, No. 7, 1981, Roma; și V. Trebici, *Tranziția demografică: teorii și aplicații la România*. Comunicare la Laboratorul de demografie istorică al Universității din București, în ziua de 28 aprilie 1982.

⁶ *Dicționar de psihologie socială*. București, Edit. științifică și enciclopedică, 1981, p. 52—54.

⁷ Ralph Linton, *Fundamentul cultural al personalității*. Studiu introductiv de V. V. Caramela. București, Edit. științifică, 1968, p. 61, 82—84.

⁸ R. Linton, *op. cit.*, p. 84.

care o persoană răspunde solicitărilor de ordin fizic sau social ale lumii externe în ceea ce privește evenimentele vitale cum sînt nașterea și moartea, la care adăugăm și căsătoria. Lărgind sfera evenimentelor demografice, putem vorbi și de un comportament și, respectiv, de un model în raport cu migrația. O teorie a modelului demografic ar trebui să distingă un comportament reproductiv sau procreator, un comportament nupțial și familial, ca raportare la căsătorie și familie, un comportament față de moarte, mai exact față de sănătate, un altul față de migrație (comportament mobil sau sedentar). Aceste comportamente și modele, făurite în decursul unei perioade îndelungate, sînt diferențiate pe grupuri, au valabilitate pe o anumită arie teritorială; odată cu evoluția, ele devin agregate, putîndu-se vorbi de o omogenizare a acestora. Influența factorilor socio-culturali este evidentă. Cum s-ar putea explica, de pildă, trecerea în curs de aproximativ două generații (circa șase decenii) de la un model de fertilitate de cinci copii la modelul actual de doi copii, sau de la familia extinsă la familia nucleară? Modelul demografic, ca orice model cultural, „transgresează” un grup social, se poate extinde și generaliza sau, dimpotrivă, poate fi anihilat de un alt grup social. Putem vorbi astăzi despre un model demografic reproductiv generalizat în sensul unei familii de dimensiuni reduse, inițial valabil în șinul unor anumite categorii sociale sau al populației urbane și care a cuprins, în orbita sa, și populația rurală. Ne interesează în mod deosebit soarta modelului demografic țărănesc: în ce măsură el mai există, dacă a influențat modelul urban, care sînt șansele sale de supraviețuire. Or, acest model este favorabil căsătoriei, familiei și maternității; el face parte integrantă din modelul cultural țărănesc. Ar fi utilă și abordarea problemei foarte controversate a „specificului național”, a trăsăturilor caracteristice ale poporului român (C. Rădulescu-Motru, L. Blaga, M. Ralea, H.H. Stahl etc.) și a exprimării lor în comportamentul și modelul demografic. Pentru a nu se ajunge la generalizări pripite, modalitatea cea mai potrivită pentru a pune în evidență aceste trăsături ar fi aceea a unor cercetări pe teren — etnografice, sociologice, demografice — cu ipoteze raționale de lucru. Din punct de vedere limitat demografic, o abordare posibilă este aceea a studierii demografice diferențiale pe mediile urban și rural, pe provincii istorice, pe zone constituite din județe sau chiar comune — dacă acest lucru este posibil — pe categorii sociale etc.

Pentru început vom examina unele aspecte ale fenomenelor demografice pe provincii istorice, plecînd de la ipoteza existenței unor submodele demografice și a unei convergențe a acestora la nivel național. Sîntem limitați de disponibilitatea datelor statistice care nu permit un asemenea examen decît începînd cu anul 1966.

Agregarea județelor pe provincii istorice aduce și ea un element de aproximare⁹.

⁹ Provincia istorică astfel reconstituită nu coincide integral cu ceea ce a fost ea în trecut. Pentru Municipiul București, situația se complică prin faptul că datele statistice după 1980 includ și sectorul agricol Ilfov care ar fi trebuit să figureze în provincia istorică Muntenia.

Imaginea cea mai generală a particularităților demografice pe provincii istorice este cea din tabelul 2¹⁰.

Tabelul 2

Ratele de natalitate, mortalitate și excedentul natural pe provincii istorice
1966—1980, 1981 și 1982

(in ‰/100)

Provincii istorice	Natalitatea			Mortalitatea			Excedentul natural		
	1966— 1980	1981	1982	1966— 1980	1981	1982	1966— 1980	1981	1982
ROMÂNIA	20,2	17,0	15,3	9,5	10,0	10,0	10,7	7,0	5,3
Oltenia	19,7	15,8	14,8	10,3	10,9	11,2	9,4	4,9	3,6
Muntenia	20,6	16,1	14,4	9,5	10,3	10,4	11,1	5,8	4,0
Dobrogea	20,6	18,3	15,0	8,1	9,3	8,4	12,5	9,0	6,6
Moldova	21,2	20,7	19,0	8,1	8,6	8,9	16,1	12,1	10,1
Banat	15,4	13,9	12,0	12,1	12,3	11,5	3,3	1,6	0,5
Transilvania	19,9	17,2	15,5	9,6	9,7	9,5	10,3	7,4	6,0
Crișana—Maramureș	19,0	16,5	15,2	11,1	11,7	11,3	7,9	4,8	3,9
Municipiul București	14,3	13,7	11,6	9,0	10,2	9,5	5,3	3,5	2,1

Notă. Datele pe anii 1981 și 1982 includ la Municipiul București și sectorul agricol Ilfov care, pentru anii 1966—1980, erau incluse în Muntenia.

Scăderea natalității este generală: la nivelul țării și pe provinciile istorice. Diferențele de nivel se mențin însă: cea mai ridicată natalitate continuă să existe în Moldova; cea mai scăzută în Banat și Municipiul București. Totuși scăderea natalității este mai moderată în Transilvania și Crișana-Maramureș. Moldova dă o pătrime din numărul total al născuților-vii, fiind un veritabil rezervor demografic al României. Avantajată de o structură demografică tină, Moldova are și un excedent natural ridicat. Consecința generală a regimurilor de natalitate și de mortalitate este structura populației după vîrstă. Pentru perioada 1966—1980, vîrsta medie a populației României a fost de 33,03 ani; populația Banatului și Municipiului București avea o vîrstă medie de aproape 36 ani, în timp ce Moldova avea 30,77 ani. Gradul de îmbătrînire cel mai avansat este caracteristic provinciei Banat, Municipiului București și, aparent paradoxal, populației Olteniei. Cauza principală a îmbătrînirii demografice este scăderea natalității¹¹.

În ce privește mortalitatea, nivelul cel mai ridicat se înregistrează în Banat, urmat de Oltenia și de Crișana-Maramureș. Explicația — cel puțin parțială — este îmbătrînirea demografică mai avansată în aceste provincii. Ratele standardizate de mortalitate ca și valorile duratei medii a vieții pe provincii corectează această imagine. A vorbi de modele demo-

¹⁰ V. Trebici, *Les provinces historiques de la Roumanie: aspects démographiques*. În vol. *Papers in Honour of Octav Onicescu on his 90th Birthday*. Eds. M. C. Demetrescu, M. Iosifescu, Roma, Ed. Nagard, 1983, p. 465—474.

¹¹ V. Trebici, *The Demographic aging of the Romanian population. Causes and consequences*. În: „Romanian Journal of Gerontology and Geriatrics”, No. 1, Tome 4, 1983, p. 59—69.

grafice și de submodele la nivelul acestor indici generali și imperfecți este neindicat. De aceea vom examina mai detaliat nupțialitatea și fertilitatea, cu ajutorul unor indici care nu sînt influențați de structura pe vîrste.

Căsătoria și nupțialitatea, familia și formarea ei, ciclul de viață familială sînt puternic influențate de factorii sociali, culturali, psihologici etc.

Vîrsta medie la prima căsătorie, ritmul nupțialității, proporția celibatului final sînt indici care rețin nu numai atenția demografului, ci și a antropologului și sociologului. Există tipuri de căsătorie precoce și tardivă, sînt populații cu o mare propensiune pentru căsătorie, în care celibatul este aproape nul sau, dimpotrivă, unde celibatul este foarte ridicat. Pentru populația României sînt caracteristice: o vîrstă tinăra la prima căsătorie, un ritm rapid al căsătoriilor ca funcție de vîrstă și o rată redusă a celibatului final¹². Dacă luăm recensămîntele populației din anii 1899, 1912, 1956, 1966 și 1977 (pentru anii 1899 și 1912, la teritoriul de atunci al României) și ne referim la populația feminină, vîrsta medie la prima căsătorie (metoda lui L. Hajnal) a oscilat între 20,2 și 21,7 ani, iar rata de celibat la vîrsta de 45—49 ani a variat între 3 și 4,3%, adică a fost foarte redusă.

Situația nu este cu mult schimbată dacă luăm rata totală de nupțialitate și vîrsta medie la căsătorie pe baza datelor statisticii demografice curente pe anii 1961—1982. Astfel, la femei rata totală de nupțialitate (date transversale) a oscilat între 800 și 1 075 prime căsătorii la 1 000 femei necăsătorite, iar vîrsta medie între 21,6 ani și 22,3 ani¹³. Diferența între vîrsta medie a femeilor la prima căsătorie a fost de 3 pînă la 3,5 ani, vîdînd o surprinzătoare stabilitate. Comparațiile internaționale arată, de asemenea, propensiunea ridicată a populației României pentru căsătorie. Acesta este modelul nupțial românesc, a cărui origine țărănească este evidentă.

Pe provincii istorice, datele (numai pentru 1982) arată o variație semnificativă.

Cele mai ridicate valori ale ratei totale de nupțialitate la populația feminină se înregistrează în Oltenia, Dobrogea și Municipiul București (valori supraunitare); la populația masculină pe primele locuri sînt Moldova și Oltenia. Valori scăzute sînt caracteristice populației din Banat, Transilvania, Crișana-Maramureș (populația feminină). Cît privește vîrsta medie la prima căsătorie variațiile, la bărbați, sînt cuprinse între 24,97 ani (Moldova) și 25,84 ani (Municipiul București), iar la femei între 21,41 (Dobrogea) și 22,5 ani (Oltenia). Diferența între bărbați și femei, ca și în trecut, este de 3,5 ani la nivel național, cu variații nesemnificative pe provincii istorice. Analiza datelor pe un singur an nu ne îngăduie afirma-

¹² A se vedea V. Trebici, *Nuptiality and Demographic Transition in Romania*. În: P. Khatlari (ed.), *The Demographic Transition*, Akademie-Verlag, Berlin, 1982, p. 219—237; V. Trebici, *Nupțialitatea în cadrul tranziției demografice din România, 1900—1980*. Comunicare la Laboratorul de demografie istorică al Univ. din Buc. 23 februarie 1983.

¹³ Sensul ratei totale de nupțialitate este acela al numărului de prime căsătorii la 1 000 persoane necăsătorite. Valoarea maximă ar trebui să fie de 1 000 prime căsătorii. Întrucît însă datele sînt transversale, sînt situații cînd acest indice depășește 1 sau 1 000.

Tabelul 3

Rata totală de nupțialitate și vîrsta medie la prima căsătorie (1982) pe provincii istorice

Provincii istorice	Rata totală de nupțialitate (la 1000)		Vîrsta medie la prima căsătorie		Diferența M-F
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin	
ROMÂNIA	880	994	25,32	21,82	3,50
Oltenia	942	1073	25,44	22,25	3,19
Muntenia	875	1014	25,21	21,55	3,69
Dobrogea	828	1055	25,38	21,41	3,97
Moldova	950	992	24,97	21,78	2,81
Banat	786	935	25,55	21,80	3,66
Transilvania	824	940	25,45	21,86	3,59
Crișana-Maramureș	885	957	25,25	21,50	3,75
Municipiul București	897	1019	25,84	23,00	2,84

ții cu privire la submodelele nupțiale, dar ea atrage atenția asupra necesității investigării diferențelor constatate.

Fertilitatea populației feminine pe provincii istorice este prezentată în tabelul 4.

Înainte de a face unele comentarii, să amintim că rata totală de fertilitate (determinată transversal și longitudinal) a fost de circa 5 copii (în 1900 și 1910), cu o vîrstă medie a mamelor de aproximativ 29 ani; în 1930 rata totală de fertilitate era încă ridicată. În perioada postbelică ea scade la 2,15 (1958-1966), crește la 2,96 copii (1967-1974), după care se reinstalează scăderea.¹⁴ În 1982, ea este de 2,17 copii, cu o vîrstă medie

Tabelul 4

Rata totală de fertilitate, rata brută și netă de reproducere și vîrsta medie a mamelor la nasterea copiilor lor

Provincii istorice	Rata totală de fertilitate (număr de copii)	Vîrsta medie a mamelor (ani)	Rata de reproducere (număr de fiice)	
			brută	netă
ROMÂNIA	2,17	24,98	1,053	1,0072
Oltenia	2,32	24,11	1,129	1,0806
Muntenia	2,30	24,30	1,116	1,0680
Dobrogea	1,96	24,44	0,951	0,9100
Moldova	2,84	25,78	1,378	1,3170
Banat	1,57	24,49	0,762	0,7291
Transilvania	2,06	25,21	1,003	0,9591
Crișana-Maramureș	2,14	25,12	1,038	0,9927
Municipiul București	1,34	25,44	0,650	0,6215

Notă. Pentru calculul ratei nete de reproducere pe provincii s-au folosit funcțiile de supra-viețuire ale populației României din tabela V. Ghețau.

¹⁴ V. Trebici, *La situation démographique de la Roumanie*, în vol. *Natalité et politiques de population en France et en Europe de l'Est*, INED, P.U.F., Paris, 1982.

de circa 25 ani; rata netă de reproducere este foarte apropiată de nivelul de înlocuire a generațiilor. Cît privește provinciile istorice, fertilitatea cea mai înaltă — așa cum ne așteptam — se întâlnește în Moldova (2,8 copii revenind la o femeie în cursul perioadei sale fertile), ceea ce îi asigură o reproducere lărgită de aproximativ 32% (rata netă 1 317). Urmează Oltenia, Muntenia și Crișana-Maramureș. Nivelurile cele mai scăzute: Municipiul București (1,3 copii), Banat (1,6 copii) și, paradoxal, Dobrogea, cu ceva mai puțin de 2 copii. În ce privește vîrsta mamelor la nașterea copiilor, de 25 ani la nivel național, ea variază între 24,1 ani (Oltenia) și 25,8 ani (Moldova). Unei nupțialități precoce îi corespunde o fertilitate relativ precece, constatare făcută de multă vreme în literatura noastră demografică.

Cînd însă trecem la rata netă de reproducere, constatăm că ea este subunitară în Municipiul București, Banat, Dobrogea, Transilvania și Crișana-Maramureș, a căror populație reprezintă aproape jumătate din populația României. Altfel spus, jumătate din populația țării nu își asigură, în perspectivă, reproducerea simplă sau înlocuirea exactă a generațiilor. Scăderea în continuare a fertilității va avea drept rezultat îngustarea reproducerii pentru întreaga populație a țării. Ne limităm la prezentarea foarte generală a nupțialității și fertilității pe provincii istorice, rămînînd să abordăm cu alt prilej problema migrației interne, de o mare complexitate atît în ceea ce privește motivațiile, amploarea, fluxurile cît și consecințele pe care le generează asupra submodelelor demografice. Transferul de populații este și un transfer de comportamente și de modele. Dar despre aceasta știm atît de puțin, deși avem cîteva studii remarcabile¹⁵.

Însemnările de față au avut drept scop să atragă atenția asupra necesității adîncirii analizei demografice prin adoptarea noțiunii de model demografic și să adreseze o invitație unor discipline precum etnografia, antropologia culturală, sociologia și demografia istorică la o colaborare mai strînsă cu demografia. Scăderea fertilității populației României din ultimii ani obligă oamenii de știință să examineze multilateral această tendință, sub aspectul cauzelor și al consecințelor posibile. Ea invită totodată la reflecție pe toți cetățenii țării, fiind vorba de viitorul națiunii noastre.

¹⁵ Dintre studiile datorate sociologilor, pe această temă, amintim pe cele ale lui D. Sandu, publicate, de-a lungul anilor, în revista „Viitorul social”.